

УДК 37.018.32 : [37.015.31:17.022.1]-058.862

ПІДЛІТКОВИЙ КЛУБ «Я І ТИ» ЯК ФОРМА ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ВЗАЄМИН СТАТЕЙ У ДІТЕЙ-СИРИТ У ШКОЛІ-ІНТЕРНАТІ

Хархан Галина Дмитрівна
м.Луганськ

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена нагальними потребами вдосконалення форм та методів виховної роботи інтернатного закладу у сфері виховання культури взаємин статей у дітей-сиріт. У статті визначено поняття «культура взаємин статей» та перераховано основні компоненти культури взаємин статей; наведено авторський досвід організації роботи підліткового клубу «Я і ти» як форми виховання культури взаємин статей в школах-інтернатах для дітей-сиріт в Луганській області; вказано методи, які використовувалися в рамках цього клубу зі старшокласниками, а саме: відеолекторій, бесіди на етичні теми, рольові ігри, дискусії, арт-терапії, метод епістолярної терапії, метод проектів.

Ключові слова: культура взаємин статей, інтернатний заклад, діти-сироти.

Проблема сирітства є однією з найбільш гострих у всьому світі. Провідна ідея її вирішення полягає у реалізації права дитини на виховання в сім'ї. Незважаючи на розвиток інноваційних форм сімейної опіки, інтернатні заклади продовжують займати значне місце в системі влаштування дитини-сироти в Україні. Постійне перебування вихованців шкіл-інтернатів у великому дитячому колективі, неможливість побути на самоті, обмежене коло спілкування, неможливість самостійно обирати референтну групу приводить до підвищення емоційної напруги та рівня агресії (як словесної, так і фізичної) серед хлопців та дівчат у міжособистісних стосунках.

Дослідження [1], [6], [7], [8], [9] підтверджують гостроту проблеми виховання культури взаємин статей серед вихованців інтернатного закладу. Вони підкреслюють, що вихованці, які були вилучені з вулиці, вже мали досвід ранніх статевих стосунків, їх уявлення про міжособистісні відносини деформовані та споживацькі. Негативний досвід проживання в сім'ї для окремих дітей став основою для хибних уявлень про відносини між чоловіком та жінкою, які підсвідомо можуть бути перенесені на власний життєвий сценарій.

Дослідження «Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям» доводить, що бездоглядні і безпритульні діти втягуються в сексуальні відносини дуже рано: «Перший сексуальний досвід вони набувають у 12-13 років, що раніше, ніж у середньому для школярів. Умови (бруд теплотрас, підвалів тощо), атмосфера бездуховності, відсутність статевого виховання, токсикоманія, вживання алкогольних напоїв аж ніяк не сприяють формуванню культури міжстатевих відносин. Відповідно, у дітей формується неправильне ставлення до стосунків між чоловіком та жінкою» [2, с.64].

Аналіз наукової літератури показав, що проблему виховання культури взаємин статей вивчали вчені В.Кравець, О.Кузнецова, І.Мачуська, І.Мезеря, Н.Мирончук; питання статевої соціалізації вихованців інтернатних закладів досліджували науковці І.Горчакова, Н.Касьянова, О.Кізь, Г.Сатаєва, Г.Плясова.

Проте у науковому просторі України залишається малодослідженою проблема виховання культури взаємин статей серед

хлопців та дівчат підліткового віку, що зростають в умовах інтернатного закладу. Особливо її методичний аспект.

Тому метою нашої статті є розгляд підліткового клубу «Я і ти» як форми виховання культури взаємин статей у дітей-сиріт у школі-інтернаті.

Враховуючи обмежені рамки статті, виділимо в досліджуваній проблемі два аспекти:

- сутність поняття «культура взаємин статей»;
- досвід організації роботи підліткового клубу «Я і ти» як форми виховання культури взаємин статей в школі-інтернаті для дітей-сиріт.

У науковому просторі існує багато визначень поняття «культури взаємин статей». Досить змістовним є визначення «культури міжособистісних взаємин старших підлітків», яке дала Н.Мирончук, розуміючи під ним «інтегральне утворення старшого підлітка, що характеризує рівень засвоєння ним моральних норм, цінностей, моделей поведінки, прийнятих у суспільстві, та здатність органічно й послідовно втілювати їх у міжособистісній взаємодії» [5, с.8-9]. Акцент на вихованні культури взаємин статей у молодшому шкільному віці зробила О.Кузнецова, розглядаючи цей термін як «сукупність зв'язків і залежностей, що виникають у молодших школярів різної статі у процесі спілкування й у яких знаходять вираження моральні й етичні норми» [3, с.27]. Базовим для нашої статті є поняття «культури взаємин статей», що запропонувала І.Мезеря, під яким вона розуміла «систему, сукупність практичних, свідомих взаємозалежностей між індивідами протилежної статі, що регулюються нормами моралі, що відповідають загальнолюдській тенденції морального прогресу» [4, с.18-19].

До структури культури взаємин статей ми відносимо такі компоненти:

1. Статева мораль, яка включає: а) моральні цінності (цінність сім'ї, шлюбу, дітей, вірність, кохання тощо). Вони завжди виступають як орієнтири в складних життєвих обставинах і формують культуру поведінки, спілкування та відношень людей; б) статеві знання (знання про основи фізіології та психології статі, особливості психосексуального розвитку, мужність та жіночність); в) моральні переконання, погляди, ідеали, оцінки; г) статево поінформованість (знання людської сексуальності, психосексуальної культури).

2. Статева свідомість і статево самоконтроль містить: а) усвідомлення себе як представника певної статі; б) засвоєння та прийняття відповідної статевої ролі; в) уміння контролювати свої сексуальні бажання, емоції та статево поведінку; г) розуміння відповідальності за статево-сексуальні стосунки.

3. Культура спілкування передбачає: а) духовно-моральну вихованість; б) індивідуальний стиль і манеру спілкування; в) розуміння емоційного стану та відповідальності за почуття іншої людини; г) володіння культурою мовлення, активним слуханням; д) аналіз причинно-наслідкових зв'язків в обговорюванні фактів та почуттів, передбачення можливих реакцій, правильне поводження у конфліктній ситуації.

4. Культура поведінки включає: а) уміння правильно поводитися в різних життєвих ситуаціях як в інтернатному закладі, так і поза його межами; б) проявлення родинних почуттів; в) уміння конструктивно вирішувати конфліктні ситуації; г) відповідальне ставлення до виконання доручених справ у навчальний, виховний, дозвіллевий час, а також у громадському житті інтернатного закладу і поза ним; д) уміння будувати відносини з оточуючими людьми на основі взаємної поваги, доброзичливості, дружби, товариства.

Перейдемо до опису авторського досвіду організації роботи підліткового клубу «Я і ти» для учнів 8-9 класів на базі шкіл-інтернатів для дітей-сиріт Луганської області (м. Кремінна, м. Лутугине, м. Северодонецьк).

Метою клубу є виховання культури відносин статей на основі ініціативи, самодіяльності й всебічного розвитку кожної особистості. Серед завдань клубу слід виділити: організацію цікавого дозвілля вихованців; формування навичок дружних стосунків між хлопцями та дівчатами; розвиток навичок міжособистісного спілкування; сприяння усвідомленню вихованцями себе як представників певної статі; сприяння формуванню активної позиції та

самовдосконалення учнів. У діяльності підліткового клубу «Я і ти» ми використовували такі методи, як: відеолекторій, бесіди на етичні теми, рольові ігри, дискусії, арт-терапію, метод епістолярної терапії, метод проєктів.

Відеолекторій як метод соціально-педагогічної діяльності був досить ефективним у роботі з цією категорією дітей. По-перше, вплив на емоційно-чуттєву сторону особистості, адже світ кіногероїв є цікавим та захоплюючим. Нами спеціально аналізувалися та відбиралися фільми та відеоматеріали, які відповідають віковим та психічним особливостям вихованців шкіл-інтернатів. По-друге, внутрішнє «проживання» ситуацій, в яких опиняються головні герої, набуття соціального досвіду, спостереження за сімейними ролями. Ми задавали питання «до» і «після» перегляду фільму, щоб правильно розставити акценти на важливих моментах і зробити загальний висновок. По-третє, аналіз життєвих ситуацій у взаєминах статей та пропозиція свого варіанту її рішення.

В рамках підліткового клубу «Я і ти» ми переглянули та обговорили з старшокласниками наступні художні, документальні фільми та відеоматеріали (у середньому 2 рази на місяць):

1. «Пам'ятна прогулянка» реж. Адам Шенкман (дружба в підлітковому віці; особливості міжстатевого спілкування; зміна поведінки головного героя під впливом почуття кохання).

2. «Чоловік і жінка» в 2-х частинах реж. Анастасія Попова (еволюція розвитку індивідів жіночої та чоловічої статі; статево відмінності між чоловіком та жінкою; психологічні особливості жінок і чоловіків; світогляд та світосприйняття статей).

3. «Тіло людини» Ч. 4. реж. Пітер Грегори (фізіологічні та психічні особливості статевого дозрівання хлопців та дівчат; становлення особистості хлопців та дівчат в підлітковому віці; виховання підлітка).

4. «Інтуїція» реж. Пітер Челсом (закоханість з першого погляду; культура взаємин статей; час як умова визначення почуття: любові чи закоханості).

5. «Що потрібно дівчині» реж. Стивен Хардінг (відносини між дочкою та батьком; почуття дружби та закоханості між юнаком та дівчиною; кохання, яке провірене часом).

6. «Один прекрасний день» реж. Майк Хопфман (особливості взаємин між розведеними батьками та дітьми; один день з життя самотньої матері та сина, батька і дочки; як вирішується конфлікт між виконанням ролей матері та інженера, батька та журналіста).

7. «Переслідуючи щастя» реж. Габріель Мучіно (стосунки батька з сином; щоденна праця здатна здолати будь-які перешкоди на шляху до людського щастя).

8. «Хатіко» реж. Лас Хальстром (історія про справжню дружбу людини і собаки; відносини в сім'ї, вірність, смерть).

9. «Легенда про кохання» реж. Кевін Рейнолдс (війна і людські почуття; кохання з першого погляду; шлюб за згодою; вірність та зрада; дружба та взаємодопомога).

10. «Гордість та упередженість» реж. Джо Уайт (кохання та майнова нерівність; невідповідність зовнішнього вигляду та внутрішнього світу).

11. «Село» реж. Найт Шамалан (дружба між хлопцем та дівчиною, закоханість, що переростає в кохання; страх і почуття обов'язку; сила духовної єдності).

12. «Поховайте мене за плінтусом» реж. Сергій Снежкін (сім'я опікунів; внук і син як засіб протистояння між батьківським та молодим подружжям).

13. «Діти, яких не помічають» реж. Мехді Шариф (проблеми дітей, що опинилися в складних життєвих обставинах, в різних країнах світу).

14. «Ален Карр. Легкий спосіб кинути палити» реж. Девід Томпсон (міфи, які існують навколо паління; вплив паління на організм; стосунки між людьми, в сім'ї; залежність між палінням та стресом).

15. «Правда про наркотики» лекція президента Центру соціальної реабілітації «Наркокон» Грибанової М.В. (профілактика підліткової наркоманії; взаємозв'язок емоційного стану з вживанням наркотиків; вплив наркотиків на фізичні, психічні, розумові здібності підлітка, а також на взаємини в сім'ї).

16. «Життя до народження» реж. Марина Дайновець (таїнство зародження нового життя; вплив материнського самопочуття

на розвиток дитини в утробі; роль батька у період вагітності).

17. «Наука про немовлят» реж. Фабін Райс (новонароджені та немовлята: фізичний та психічний розвиток; еволюція становлення основних природних інстинктів та соціальних навиків на першому році життя).

18. «Секрет» реж. Пауль Харінстон (сенсаційний буття; цінність щастя; постановка життєвих планів та шляхи їх реалізації).

Для кращого розуміння процесуальної сторони використання цього методу, виділимо основні питання до фільмів: які якості вам сподобались у головних героїв фільму? Як кохання (дружба, закоханість, ревність) проявляється в буденному житті? Як час впливає на почуття головних героїв? Як ви ставитеся до ситуації, в якій опинилися головні герої? Чи правильно вчинили головні герої? Як би ви діяли, коли опинилися в такій ситуації? Як склалося життя головних героїв, коли б вони вчинили по-іншому?

Бесіди на етичну тему як метод виховання культури взаємин статей мали значний вплив на ставову свідомість вихованців інтернатного закладу. Делікатний та тактовний підхід під час проведення години спілкування дозволив краще розкрити такі теми, як: «Я – дівчина, я – хлопець. Ми неоднакові, але рівні» (образ «Я» у дівчат та хлопців; відмінність та рівність статей); «Я і мистецтво спілкування» (поняття «спілкування», для чого воно потрібне; як правильно спілкуватися; норми та цінності міжособистісного спілкування; конфлікти у спілкуванні); «Я і мої друзі» (поняття «дружба», уміння дружити; навіщо потрібна дружба; як знайомитися з «іншими» та товаришувати; якості друга; зрада – прощення чи ні); «Кохання чи закоханість?» (поняття «закоханість», «кохання», яка між ними різниця; чи можливе життя без кохання?; від кохання до ненависті і навпаки); «Ранні шлюби: за чи проти?» (поняття «шлюб», шлюбний вік; причини та наслідки ранніх шлюбів; вплив ранніх шлюбів на стабільність сім'ї); «Образ сучасного юнака та сучасної дівчини» (якості успішних хлопців та дівчат, жінок та чоловіків; як ставити мету та самовдосконалюватися; бути впевненим та незалежним); «Я і моє сексуальне здоров'я» (сексуальна активність підлітків: причини та наслідки; якщо кохаєш мене, доведи; ВІЛ/СНІД та хвороби, що передаються статевим шляхом; засоби контрацепції та особливості їх використання); «Знати, щоб протистояти: залежність» (вплив паління, алкоголю, нелегальних наркотиків, азартних ігор, правопорушень на людину як біосоціальної істоти; кому це вигідно); «Потреби та можливості» (конфлікт безмежних потреб та обмежених можливостей; розмежування понять «необхідного», «бажаного», «зайвого»).

Під час проведення бесід на етичні теми важливою була відкритість підлітків до обговорювання різних тем, потрібно було враховувати їх соціальний досвід і наводити приклади, які їм були близькими та зрозумілими.

Рольові ігри для старшокласників допомогли їм приміряти на собі різні ролі та розглядати різні варіанти виходів з ситуацій. Наприклад, рольова гра «Острів» мала на меті навчити взаємодіяти та приймати рішення в групі. Орієнтовний час проведення: 45 хв., ресурси (роздрукований перелік предметів для виживання, один великий ватман, фломастери). Гра складалася з трьох етапів:

1. Крузі з друзями. Слова ведучого: «Ви – випускний клас. Уявіть собі, що цього літа у вас є можливість здійснити кругосвітню подорож з однокласниками. А вже осінню ви вже будете навчатися у різних навчальних закладах. На вашому кораблі є все необхідне для подорожі. Намалюйте цей корабель та весь клас на ньому».

2. Корабельна аварія. Слова ведучого: «Ви дрейфуйте на кораблі в південній частині Тихого океану. В результаті пожежі більша частина судна і його вантажу пошкоджені. Корабель повільно тоне. Ваше місце знаходження невідоме через пошкодження навігаційних приладів, але ви знаходитеся на відстані тисячі кілометрів до південно-заходу від найближчої землі. Ведучий дає список з 14 предметів, які залишилися цілими і не пошкодженими після пожежі. Ваше завдання – класифікувати їх у відповідності з їх призначенням для виживання. Поставте цифру 1 у самого найважливішого предмету, цифру 2 – у другого по важливості і т.д. до 14-го найменш значущого для вас». Спочатку виконується індивідуальна робота зі списком, а потім групова. В кінці ведучий

оголошує правильний порядок предметів.

3. Освоєння острова. Слова ведучого: «Ви припливли до безлюдного острова і тепер потрібно його обжити. Вам потрібно вирішити: хто чим буде займатися? Хто буде лідером, щоб його всі слухали та поважали? Що ви побудуєте на острові? Як ви будете з острова вибиратися? Все потрібно намалювати на ватмані».

Аналіз корекційної гри: спостереження за груповою динамікою; хто частіше приймав рішення, як він це обґрунтовував; те, що зобразили на острові – це життєві цінності; як і на якій відстані були розташовані учасники один від одного; яким чином вони вирішили покинути острів?

Під час проведення цієї гри серед вихованців ми стали свідками достатньо складних подій та стосунків, звернемо увагу на деякі важливі аспекти: по-перше, на малюнках були зображені мертві люди, тобто конкретні однокласники, які не допливли до острова, яких з'їли акули, яких вбили на острові; по-друге, ніхто не працював, тобто не ловив рибу, не готував їжу, не збирав рослини та фрукти; по-третє, більшість учасників грали у футбол, плавали та засмагали, танцювали на дискотеці, тобто весело і безтурботно проводили час, проте обличчя у вихованців були сумні; вчетверте, на острові було чудовисько, якого всі боялися; по-п'яте, учасники зображали деякі речі, яких на острові не могло бути (машина швидкої допомоги, станція технічного обслуговування, церква). В кінці проведення гри, аналізуючи сюжет на малюнку, ми воскресили всіх однокласників. Проте ніхто не захотів будувати корабель, щоб покинути острів.

Проводити гру «Острів» краще на початку виховної роботи з старшокласниками, вона дозволяє діагностувати міжособистісні відносини, побачити приховані сторони особистості. Наприклад, дівчата Ольга М. та Валерія В. намалювали себе з пістолетами в руках, розстрілюючи однокласників, а під час занять вони демонстрували товариське ставлення до інших, пристойну поведінку, засуджували агресивність та жорстокість.

Рольова гра «Школа виживання» була направлена на формування навичок планування сімейного бюджету. Під час ігри «Пізнай себе – пізнаєш світ» вихованці мали можливість проаналізувати свої сильні та слабкі сторони особистості, поглянути на себе очима інших; усвідомити, що кожна людина приходить у цей світ з певною метою, і її шлях може бути тернистим, проте це лише зробить її сильнішою. Сприяти формуванню естетичних смаків сучасних дівчат та хлопців допомогла гра «Імідж», де вихованці отримали практичні поради: «Як купувати одяг? Що і куди варто одягати? Які існують стилі в одязі? Як знайти «свій» стиль? Як доглядати за шкірою та тілом у підлітковому віці? Як користуватися косметикою? тощо, а також виступили в ролі дизайнерів, підготувавши ескізи вечірніх суконь, ділових та спортивних костюмів, одягу для немовлят тощо. До проведення цієї гри були залучені студенти-волонтери, які проводили заняття окремо для хлопців та дівчат, відповідаючи на питання старшокласників. Рольова гра «Сімейний конфлікт», була направлена на формування навичок конструктивного поведіння під час конфлікту в сім'ї.

Дискусії допомагали старшокласникам висловлювати свою думку та активно слухати іншу точку зору. Так, не залишили байдужими наступні теми дискусій: «Ким бути краще: хлопцем чи дівчиною?», «Хто такий справжній друг?», «Скільки потрібно бути знайомими, щоб одружитися?», «Що означає бути готовим до шлюбу?», «Реєструвати чи не реєструвати свої відносини з коханою людиною?», «Чи може шлюб змінити особистість, яка схилена до аморальної поведінки?», «Початок статевого життя у підлітковому віці: за і проти?», «Фізичне покарання: ефективний засіб виховання чи порушення прав дитини?», «Розуміння чи протистояння: дорослі і підлітки?». Від себе додамо, по-перше, вихованці частіше говорять те, що від них хочуть почути дорослі (це говорить про їх адаптованість до умов інтернатного закладу); по-друге, іноді вони не хочуть говорити про те, що саме думають з конкретної проблеми, щоб однокласники не глузували, не критикували (незважаючи на правила роботи в дискусії «Не критикувати», «Я-позитивний, ти-позитивний»); по-третє, емоційна неврівноваженість, сталість соціальних контактів учасників, словесна та фізична агресивність не дозволяють часто використовувати цей метод в умовах інтернатного закладу.

Корекція когнітивної, емоційної та поведінкової сфери вихованців як майбутніх виконавців сімейних та подружніх ролей відбувалася також за допомогою арт-терапії, методу епістолярної терапії, методу проєктів. Всі без виключення старшокласники займалися улюбленим вишиванням. Ця зосереджена праця допомагає заспокоїти нерви, зрівноважити душевний спокій, переключити увагу з сумних думок. В кожному інтернатному закладі є виставки робіт вихованців, особливо зворушливою є релігійна тематика. Листи до уявного друга чи до значущої людини допомагали перенести свої відчуття на папір, поговорити і розповісти про щось особисте. Практика ведення щоденника, переважно у дівчат, є поширеною у підлітковому віці. Деякі з них вигадують та пишуть любовні романи та короткі романтичні історії, які є гарним

діагностичним матеріалом для вихователів. Складання проєктів сімейного бюджету, моделі майбутньої сім'ї, сімейного бізнесу, кругосвітньої мандрівки, сімейного дозвілля сприяли розвитку навиків планування та прогнозування у вихованців.

Таким чином, використання підліткового клубу «Я і ти» є дієвою формою виховання культури взаємин статей у старшокласників інтернатного закладу, що сприяє формуванню між ними високоморальних стосунків на основі взаємної поваги та партнерства.

Подальший науковий пошук означеної проблеми потребує аналізу ефективності інших форм та методів у сфері підготовки дітей-сиріт до майбутнього сімейного життя в умовах інтернатного закладу.

Література

1. Аналіз системи послуг в закладах інтернатного типу для дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування, дітей-інвалідів в Україні / ред. кол. Н.Скрипка, Л.Байда, Є.Павлова. – К., 2009. – 240 с.
2. Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям : метод. посіб. / під ред. І.Д.Зверєвої, Ж.В.Петренко. – К. : Калита, 2010. – 376 с.
3. Кузнецова О.А. Статеве виховання школярів: Навч. посіб. / Олена Анатоліївна Кузнецова. – Миколаїв : ІЛІОН, 2004. – 176 с.
4. Мезеря И.В. Культура отношений полов и воспитание личности семьянина / Ирина Валентиновна Мезеря. – Луганск : Альма-матер, 2003. – 304 с.
5. Мирончук Н.М. Формування культури міжособистісних взаємин старших підлітків у позаурочній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Наталія Миколаївна Мирончук. – Національний педагогічний ун-т ім.М.П.Драгоманова. – К., 2007. – 20 с.
6. Підлітки груп ризику: доказова база посилення відповіді на епідемію ВІЛ в Україні: аналіт. звіт / [А.Тельчик, О.Балакірева, Ю.Середа, Т.Бондар, О.Сакович]. – К.: К.І.С., 2008. – 192 с.
7. Причини інституціоналізації і майбутнє молодих людей, які залишають заклади державної опіки: тематичне дослідження. – К., 2001. – 48 с.
8. Проведення комплексної оцінки потреб дитини в інтернатному закладі / за ред. О. Карагодіної. – К. : Перфект Стайл, 2007. – 128 с.
9. Соціальні та психологічні потреби дітей, які виховуються в інтернатних закладах: знання, ставлення, поведінка, практика діяльності. Результати дослідження серед фахівців соціальної сфери та дітей-вихованців інтернатних закладів. – К. : Компанія Лік, 2006. – 63 с.

Актуальність матеріала, изложенного в статье, обусловлена неотложными потребностями совершенствования форм и методов воспитательной работы интернатного заведения в сфере воспитания культуры взаимоотношений полов у детей-сирот. В статье определено понятие «культура взаимоотношений полов», перечислены основные его компоненты; приведен авторский опыт организации работы подросткового клуба «Я и ты» как формы воспитания культуры взаимоотношений полов в школах-интернатах для детей-сирот в Луганской области; указаны методы, которые использовались в рамках этого клуба со старшеклассниками, а именно: видеолекторий, беседы на этические темы, ролевые игры, дискуссии, арт-терапии, метод эпистолярной терапии, метод проєктов.

Ключевые слова: культура взаимоотношений полов, интернатное заведение, дети-сироты.

Actuality of material, expounded in the article, determined by urgent necessities of perfection of forms and methods of educative work of orphan establishments in the field of education of culture of mutual relations of genders among children-orphan. In the article the definition «culture of mutual relations of genders» and it's basic components are given; author's experience of organization of work of teenage club «I and you» as forms of education of culture of mutual relations of genders among orphans in orphan establishments in Luhansk region have been described; methods which were used within the framework of this club with senior pupils have been indicated, namely: media-lectures, conversations on ethics themes, role games, discussions, art-therapy, method of epistolary therapy, method of projects.

Keywords: culture of mutual relations of genders, orphan establishment, orphans.